

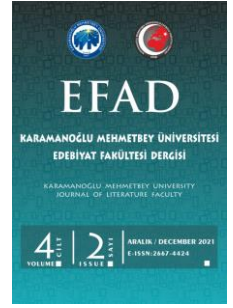

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Kitap İncelemesi
Kabul Tarihi: 21 Haziran 2021

Gönderim Tarihi: 14 Nisan 2021
Yayımlanma Tarihi: 15 Aralık 2021

Atf Künyesi: Tokmak, G. (2021). Erol Öztürk, (2019) Bolu İli Ağızları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 379-372.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.916001>

EROL ÖZTÜRK, (2019) BOLU İLİ AĞIZLARI

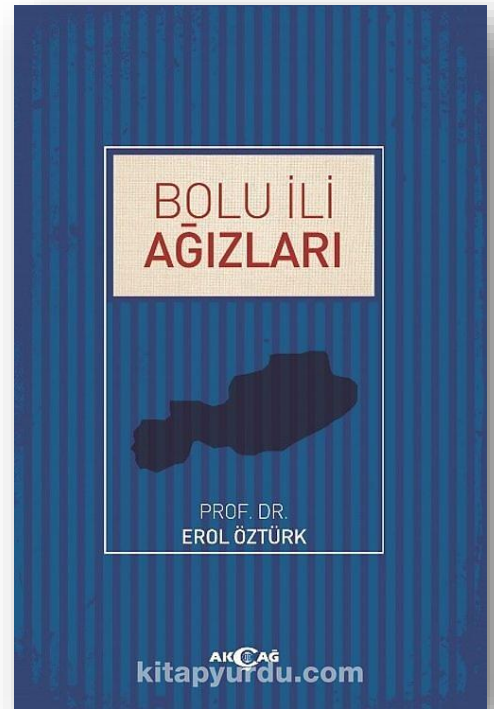
(Ankara: Akçağ Yayınları, 374 s., ISBN: 978-605-342-284-6)

Gülderen TOKMAK*

Anadolu ağızları ile ilgili 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Prof. Dr. Erol Öztürk tarafından 2019 yılında yayımlanan *Bolu İli Ağızları* adlı kitap da bu çalışmalar arasında yer alır. Yazar tarafından verilen bilgiye göre, Bolu ağızları üzerine yapılan ilk çalışma Ahmet Caferoğlu (*Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, TDK, Ankara 1950)'na aittir. Bunun dışında Bolu ağızıyla ilgili yapılan çalışmalar, Tooru Hayasi ve İ. Hakkı Akyoloğlu'nun geniş kapsamlı olmayan 17 metinlik incelemesi ile bazı köy ve ilçeleri ele alan lisans ve yüksek lisans düzeyinde yapılmış tezlerden ibarettir. Ancak Öztürk tarafından hazırlanan bu eser, Bolu ilinin tamamını kapsayan metinlerden hareketle ağız özelliklerini ses ve şekil bilgisi yönünden inceleyen ilk akademik çalışma niteliğindedir.

Eser, *Giriş* (s. 1-14), *Ses Bilgisi* (s. 15-68), *Şekil Bilgisi* (s. 69-108), *Cümle Bilgisi* (s. 108-111), *Sonuç* (s.112-117), *Metinler* (s.118-355), *Kaynaklar* (s. 356-358), *Sözlük* (s. 359-374) başlıklı sekiz ana bölümden oluşur. Bunun dışında eserin başında *Harf ve İşaretler*, *Kısaltmalar* bölümleri yer almaktadır.

Ön Söz'de (XIII), Oğuz boylarının Bolu'ya Selçuklular Dönemi'nden itibaren yerleşmeye başladığı, Mudurnu esnafları arasında canlılığını koruyan Ahilik geleneği, Göynük'teki kaşık oymacılığı, Gerede ve Mengen gibi ilçelerde yaşatılan geleneksel sanat ve zanaatların Bolu'da Türk kültürünün izlerini gösteren önemli örnekler olduğu ve Yunus Emre, Köroğlu, Ümmî Kemal, Dabbağ Dede, Ak Şemseddin, Dede Ömer

* Arş. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bolu/Türkiye.
E-posta: gulderentkmk@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5102-8626>.

Sikkinî, Tokadî Hayreddin gibi şahsiyetlerin Bolu'nun manevi mimarları olduğu ifade edilmiştir. Yazar, Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde Batı grubunda yer alan Bolu ağızlarının, Eski Anadolu Türkçesindeki ünlü yuvarlaklaşmaları ve şahıs eklerindeki özel durumları önemli ölçüde korumasından hareketle Anadolu'daki Türkçeye kaynaklık eden ağızlardan biri olabileceğini belirtir. Bu bölüm, yazarın teşekkürlerini sunmasıyla sonlanır.

Eserin birinci bölümünü oluşturan *Giriş* (s. 1-15) kısmı kendi içerisinde 1. *Araştırmanın Durumu*, 2. *Bolu Tarihi*, 3. *Türklerin Bolu'ya Gelişi*, 4. *Bolu'da Türk Boyları*, 5. *Bolu Coğrafyası*, 6. *Bolu'da Nüfus ve Yerleşim*, 7. *Bolu'nun İktisadi Durumu*, 8. *Turizm ve Doğa Güzellikleri*, 9. *Bolu'nun Kültür Zenginlikleri*, 10. *Bolu'da İz Bırakan Tarihi Şahsiyetler*, 11. *Bolu Ağızlarının Diyalektolojik Durumu* isimli alt bölümlere ayrılmıştır. *Araştırmanın Durumu* alt başlığında verilen bilgilere göre bu eserin hazırlanmasındaki amaç, Bolu ağızları üzerine yapılmış mevcut çalışmaların sınırlı sayıda metne dayanması ve bölge ağzının ses ve şekil özelliklerini tam olarak içermemesi nedeniyle bölgenin tamamını kapsayan metinlerden hareketle ses ve şekil bilgisi özelliklerini ortaya koymaktır. Yazar, 2008-2013 yılları arasında lisans ve lisans üstü derslerinin uygulaması esnasında derleyerek oluşturduğu metinlerin sayısından, merkez ve ilçelere göre dağılımından ve konularından bahsettikten sonra metinlerin transkripsiyonunda kullanılan yazı işaretleri hakkında bilgi vererek bu bölümü bitirir. *Bolu Tarihi* başlığı altında şehir hakkında bilgi veren tarihî kaynaklara değinilmiş, Türklerin Anadolu'ya gelişine kadar geçen tarihi süreçte bölgenin hangi medeniyetlere ev sahipliği yaptığı anlatılmıştır. *Türklerin Bolu'ya Gelişi* adını taşıyan bölümde Türklerin Bolu ve civarına ne zaman yerleşmeye başladığı hakkında bilgi verilmiş, Selçuklular Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen süreçteki tarihî olaylar ve bölgenin Türkleşmesi kronolojik sırayla verilmiştir. Anadolu'ya gelen Türk topluluklarının yer, köy ve şehir adlarını Türkçeleştirip kendi kültür anlayışına uygun köy ve şehirler kurduğunu belirten yazar, benzer durumun Bolu ve civarında Türk boy, aşiret ve oymak adlarını taşıyan yerleşim yerlerinde de görüldüğünü ifade eder. *Bolu'da Türk Boyları* başlığı altında ise Oğuz boylarıyla ilişkili yer adlarından bahsedilmiştir. *Bolu Coğrafyası*, *Bolu'da Nüfus ve Yerleşim*, *Bolu'nun İktisadi Durumu*, *Turizm ve Doğa Güzellikleri*, *Bolu'nun Kültür Zenginlikleri*, *Bolu'da İz Bırakan Tarihi Şahsiyetler* başlıkları altında Bolu'nun coğrafi özellikleri ve yeryüzü şekilleri, nüfusu, sahip olduğu iklim ve bitki örtüsü, iktisadi durumu, turistik yerleri, doğa güzellikleri, kültürel zenginlikleri ve tarihî şahsiyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar *Bolu Ağızlarının Diyalektolojik Durumu* başlığı altında ise Bolu ağızlarıyla ilgili ilk bilgilerin Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'nde verildiğini belirtir ve sonrasında sırayla İ. Kunoş, Ahmet Caferoğlu, Tooru Hayasi ve Leylâ Karahan'ın Bolu ağızlarını hangi gruba dâhil ettiği konusunda bilgi verir. Bolu ağızlarının kuzeyde Kıpçak özellikleri taşıyan Zonguldak-Bartın ağızlarıyla, batıda Sakarya-Bilecik ağızlarıyla, güneyde Ankara ağızlarıyla doğuda ise Karabük-Çankırı ağızlarıyla komşu olduğunu belirten yazar, bu ağızlarla Bolu ağızlarının ses ve şekil yönünden benzerliklerine değinir. Ayrıca yazar Bolu ağızlarında Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin bazı özelliklerinin belli oranda korunduğuna vurgu yapar.

Eserin ikinci bölümünde *Ses Bilgisi* (s. 15-69) konusu yer alır. Bu bölümde *Metinler* kısmında derlemeler sonucu elde edilen veriler ses bilgisi açısından ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. *Ses Bilgisi* bölümü kendi içerisinde *Ünlüler ve Özellikleri*, *Ünsüzler* olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. *Ünlüler ve Özellikleri* başlığı altında Standart Türkiye Türkçesinde bulunmayan ünlüler ele alınmıştır. Bu başlık kendi içerisinde *Uzun Ünlüler*, *Yarı Kalın Ünlüler*, *Yarı Dar Ünlüler*, *Düşme Noktasına Yakın Ünlüler*, *İkiz Ünlüler*, *Ünlü Uyumu*, *Uyum Değişmesi*, *Ünlülerle İlgili Ses Olayları* olmak üzere sekiz alt gruba ayrılır. *Ünsüzler* başlığı altında Bolu ağızlarında standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak kullanılan ünsüzlere ve bu ünsüzlerin özelliklerine değinilmiş, ünsüzlerle ilgili ses olayları sebepleriyle birlikte açıklanmıştır. Bu başlık da kendi içerisinde *Tonlulaşma*, *Süreklileşme*, *Sürekli Sesler Arasında Değişmeler*, *Süreksizleşme*, *Ünsüz Düşmesi*, *Tekleşme*, *Hece Kaynaşması*, *Hece Düşmesi*, *Ünsüz Türemesi*, *İkizleşme*, *Ünsüz Benzeşmesi*, *İlerleyici Benzeşme*, *Gerileyici Benzeşme*, *Yer Değiştirme (Göçüşme)*, *Ünsüz Uyumu*, *Ünlü-Ünsüz Uyumu* alt başlıklarına ayrılmıştır. Her bir başlık altında konu hakkında açıklama yapıldıktan sonra derlenen metinlerden örnekler verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için bazı kısımlarda Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve Standart Türkiye Türkçesiyle karşılaştırmalar yapılmıştır.

Eserde üçüncü bölüm Şekil Bilgisi (s. 69-108) bahsine ayrılmıştır. Bu bölüm *İsimler, Fiiller, Zamir, Zarflar, Sıfatlar, Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler* olmak üzere sekiz alt başlıktan oluşur. *İsimler* başlığı altında isim yapım ekleri ve isim işletme ekleri incelenmiştir. *İsim Yapma Ekleri* başlığı altında Bolu ağızlarındaki isimden isim yapım ekleri ve fiilden isim yapım ekleri ele alınmıştır. Bolu ağızlarında standart Türkiye Türkçesindeki isim yapma eklerinin yanı sıra çeşitli ses hadiseleri sonucu değişikliğe uğrayan eklerin olduğunu belirten yazar, bu ekler içerisinde ünlüsü yuvarlaklaşmış olanların dikkat çektiğini vurgular. *İsim İşletme Ekleri* alt başlığında *çokluk, hâl, iyelik, aitlik; İsimlerin Ek-Fiille Çekimi* başlığı altında ise ek fiilin geniş zaman, görülen ve öğrenilen geçmiş zaman, şart çekimleri incelenmiştir. *Fiiller* başlığını taşıyan ikinci kısımda önce Bolu ağızlarındaki fiil yapım ekleri incelenmiş ardından da fiiller zaman bakımından *fiillerin basit çekimi, fiillerin birleşik çekimi, kuvvetlendirme ve ihtimal çekimi* şeklinde üç ayrı alt başlıkta değerlendirilmiştir. Fiillerin basit çekimi başlığı altında Bolu ağızlarında kullanılan zamanlar örneklendirilerek incelenmiş; bunlardan geniş zamanın olumsuz şekli *-mAz*'ın yanında *-mAr* kullanımı ile şimdiki zaman kip eklerinin farklı kullanımlarına dikkat çekilmiştir. Fiillerin basit çekimi başlığında şahıs eklerinin kullanımına da değinen yazar Bolu ağızlarında fiil çekiminde kullanılan şahıs eklerinin Standart Türkçeye göre gösterdiği farklılıkları belirtmiş, zamir kökenli şahıs eklerinden teklik ve çokluk I. şahıs eklerinin Eski Anadolu Türkçesi şekil özelliklerini yansıtmamasının önemine dikkat çekmiştir. *Birleşik Fiiller* alt başlığında ise birleşik fiiller yapı bakımından değerlendirilmiştir. *Zamir* kısmında *şahıs, dönüşlülük, işaret, belirsizlik* zamirleri verilmiş ve standart Türkiye Türkçesinden farklılık gösteren zamir biçimlerine değinilmiştir. Yazar, Bolu ağızlarında kullanılan sıfat ve zarfların bir kısmının standart Türkiye Türkçesiyle benzer özellikler taşıdığını bir kısmının ise bazı ses olayları sonucunda farklılık kazandığını belirtir ve konuyla ilgili örnekleri sıralar. Bu bölüm edat, bağlaç ve ünlem konuları incelenerek sonlandırılır.

Eserin dördüncü bölümünü oluşturan *Cümle Bilgisi* (s. 108-109) başlığı altında Bolu ağızlarındaki kelime grupları iki alt başlığa ayrılarak incelenmiştir: *tekrar grupları* ve *kalıp sözler*. Yazar Bolu ağızlarının cümle bilgisi bakımından standart Türkiye Türkçesinden ayrılan yanı olmadığını belirtirmiş ve tekrar grubu yapısındaki söz dizimi unsurlarını çeşitli açılardan sınıflandırarak örneklendirmiştir. *Bolu Ağızlarındaki Pekiştirici Morfemler* başlığı altında *-nİn* ilgi hâli eki, *-kIna, -kIn, -kAnA, -cAnA, a* ünlemi, *-dI, -dAn, -n, -m* ekleri ve tekrar gruplarının pekiştirme amaçlı kullanıldığını gösteren örnekler verilmiştir. Yazar, bu morfemlerden ilgi hâli ekinin akrabalık isimlerinin üzerine getirilerek sevgi ve yakınlık ifadesi taşıyan hitap unsurları oluşturmak amacıyla kullanıldığını belirtir.

Sonuç (s. 112-117) bölümünde Bolu ağızları, derlenen metinlerden hareketle *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* başlıkları altında değerlendirilmiştir. Yazar Bolu ağızlarında dikkat çeken ünlülerde yarı kalınlaşma, kök ve eklerde yuvarlaklaşma, bazı ses hadiseleri sonucu ortaya çıkan ikincil uzunluklar gibi ses özelliklerinin yanı sıra geniş zamanın olumsuz çekimi, şimdiki zaman kip ekleri, şahıs ve işaret zamirinin durumu gibi şekil bilgisi özelliklerini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmenin sonucunda yazar, Bolu ağızlarını 1. Kuzey-Doğu Bölgesi, 2. Güney-Batı Bölgesi şeklinde iki bölgeye ayırır: 1. Kuzey-Doğu Bölgesi: Bolu-Yeniçağa, Gerede-Dörtdivan, Mengen; 2. Güney-Batı Bölgesi: Mudurnu-Göynük, Seben-Kıbrısık.

Metinler (s. 118-355) kısmında 100 adet metin yer alır. Eserin *Giriş* bölümünde verilen bilgiye göre, söz konusu metinler 2008-2013 yılları arasında Bolu merkez, Mudurnu, Seben, Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kıbrısık, Yeniçağa ve Mengen ilçelerinden derlenmiştir. Metinlerin konuları genellikle köy hayatı, hatıralar, düğün, bayram, evlilik, gelenekler, aile hayatı, yemek yapımı vb.dir. Metinlerin başında kaynak kişinin adı, soyadı, (biliniyorsa) yaşı, eğitim durumu, derlemenin yeri ve konusu belirtilmiştir. Sayı ve içerik bakımından zenginlik gösteren bu metinlerin transkripsiyonunda Türk Dil Kurumu tarafından kabul edilen "Ağız Araştırmaları Transkripsiyon Sistemi" kullanılmıştır. Metinler; derlendiği kaynak kişinin adı, soyadı, yaşıyla birlikte numaralandırılmıştır.

Kaynaklar (s. 356-357) bölümünde, eserin hazırlanması esnasında faydalanılan kitap, makale, tez ve sözlükler listelenmiştir.

Eserin *Sözlük* (s. 359-374) kısmında metinlerde geçen anlamı bilinmeyen kelimeler yer almaktadır.

Sonuç olarak Öztürk'ün meşakkatli bir çalışma sonucu ortaya koyduğu bu eser özgün bir çalışma olup Bolu ağızlarıyla ilgili önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Büyük bir emek ve sabırla hazırlanmış olan

Bolu İli Ağızları adlı bu çalışmada Bolu ili sınırları içerisindeki ağızlar ve özellikleri, Bolu'nun tarihi, coğrafyası ve etnik yapısıyla ilgili önemli bilgelere yer verilmiştir. Bu çalışmasından dolayı yazara teşekkür eder, eserin Türkoloji camiasına faydalı olmasını dileriz.